

ความรู้เกี่ยวกับซออีสาน

โยธิน พลเขต

วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด
สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

สารบัญ

ประวัติความเป็นมาของซออีสาน	3
ส่วนประกอบของซออีสาน	5
ระบบเสียงของซออีสาน	6
ท่าทางการสีซออีสาน	6
วิธีการฝึกซออีสาน	7
แบบฝึกการบรรเลงซออีสาน	9
แบบฝึกการเป่าโหวด	8
แบบฝึกการบรรเลงซออีสานลายเตี้ยโขง	15
โน้ตลายลำโปงกลาง ลายเชิงโปงกลาง	17
โน้ตลายลายลมพัดไฟ	18
โน้ตลายประกอบการแสดงฟ้อนศรีทันดอน	18
โน้ตลายเตี้ยธรรมดา ลายเตี้ยโขง ลายเตี้ยพม่า	19
โน้ตประกอบการแสดงฟ้อนบายศรี	20
โน้ตลายลมพัดพร้าว	21
โน้ตเพลงคิดฮอดเสียงซอ เพลงระบำ	22
โน้ตลายภูไท	23

ประวัติความเป็นมาของซออีสาน

ประวัติการกำเนิดของเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสาย จากการสันนิษฐานของผู้รู้ทางด้านดนตรีไทย พอจะอนุมานได้ว่า ซอ อาจมีมาก่อนสมัยสุโขทัย เกี่ยวกับเรื่องนี้ มนตรี ตราโมท(2538) ได้ให้ข้อสันนิษฐานและอธิบายความรู้เกี่ยวกับซอและการผสมวงเครื่องสาย เอาไว้ว่า

“ ซอ คำว่า เสียงพิดในศิลาจารึกนี้ จะต้องหมายถึงบรรดาเครื่องดนตรีที่มีสายและสีเป็นเสียงที่เรียกว่า ซอ ด้วย ในสมัยสุโขทัยมีซอสสามสาย ซึ่งเป็นของไทยแท้อยู่แล้ว นอกจากนั้นอาจมีซอ อย่างซอดัง ซออุ้ ด้วยก็ได้ เพราะว่าซอแบบนี้ ย่อมจะได้เกิดมีขึ้นมาในเมืองไทยแล้วตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัย เป็นอันว่าเครื่องดนตรีประเภทที่มีสายทั้งดีดและสี ซึ่งเป็นต้นทางที่จะนำมาผสมวงให้เป็นวงมโหรีและเครื่องสายในปัจจุบัน ได้มีมาแล้วในสมัยสุโขทัย หลายอย่าง และคงจะบรรเลงได้อย่างไพเราะ พอที่จะบันทึกไว้ในศิลาจารึก ดังปรากฏอยู่นั้นด้วย ”

หลักฐานการใช้ซอ ในการบรรเลง ปรากฏอยู่ในกฎมณเฑียรบาล สมัยกรุงศรีอยุธยา มีมาตราที่ระบุข้อห้ามและบทลงโทษ ไม่ให้ผู้คนทั่วไปล่วงล้ำเข้าใกล้เขตพระราชวังหลวง ตามที่มนตรี ตราโมท(2522 : 72) ได้เขียนไว้ว่า “ แม้ในกรุงศรีอยุธยา ปรากฏว่า ชาวไทยเราพอใจในอันที่นำเอาเครื่องดนตรี ดีด สี ดี เป่า เข้ามาเล่นในนิยามว่าง เป็นเครื่องกล่อมอารมณ์กันอย่างแพร่หลาย แม้มิได้รวมวงก็นำไปดีดไปสีไปตีไปเป่ากันเป็นเอกเทศ จนถึงมีข้อห้ามไว้ในกฎมณเฑียรบาล ในสมัยรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ(พ.ศ.1991-2031) ห้ามการร้องเพลงเรือ เป่าขลุ่ย เป่าปี่ สีซอดีดจะเข้ กระจับปี่ ตีโทนทับในสถานที่บางแห่งในบริเวณพระราชฐาน ”

สุจิตต์ วงษ์เทศ (2532 : 147) กล่าวไว้ว่า “เครื่องสายของชาวบ้านเป็นลักษณะเสรีเรียบง่าย จึงมีความคล่องตัวสูงเพราะนอกจากเครื่องมือจะไม่ซับซ้อนเยี่ยงเครื่องมือ “ดนตรี” และ “มโหรี” แล้ว เครื่องสายยังประณีประนอมยืดหยุ่นเข้ากันได้กับทุกบรรยากาศ ทั้งพสกปาศะตวกเนื่องจากเป็นชิ้นเล็กๆ แต่แข็งแรงจึงขงลงเรือเล่นเพลงกลอน โห้ร้องนั้นนับได้ทุกฤดูกาล” ซึ่งแสดงว่า ในสมัยนั้นคงมีผู้นิยมเล่นเครื่องดีด สี ดี เป่า ตามระบุไว้นี้ อย่างมากมาย จึงเป็นไปได้ว่าเครื่องดนตรีที่ตราไว้ในกฎมณเฑียรบาลเป็นเครื่องดนตรีที่ประชาชนบรรเลงกันอย่างอิสระไม่มีแบบแผน

จนมาถึงกรุงรัตนโกสินทร์ รัชยะบ้านเมืองสิ้นศึกสงคราม วงการเครื่องสายจึงได้มีการผสมวงอย่างจริงจัง สุจิตต์ วงษ์เทศ (2532 : 147) กล่าวไว้ว่า “เมื่อถึงกรุงรัตนโกสินทร์ ราชสำนักหันไปนิยมเครื่องสายของราษฎรกัน อย่างเต็มที่ จึงยกเอาวงเครื่องสายอันมี ซอดัง ซออุ้ จะเข้ ขลุ่ยและเครื่องจิงหะเข้าผสมกับปี่พาทย์แทนมโหรีหลวงอย่างของเก่า แต่ยังคงเรียกชื่อว่า “มโหรี” ตามที่เคยผสมกันมาแต่เก่าก่อนครั้งกรุงเก่า ถึงกระนั้นก็ยังคงรักษาเอกลักษณ์มโหรีครั้งกรุงเก่าไว้ กล่าวคือ ยกย่องซอสสามสายบรรเลงอยู่หน้าวง แล้วให้สีทำเสียงครวญครางคลอคำร้องของนักร้อง ในขณะที่เครื่องดำเนินทำนองชนิดอื่นๆ หยุดหมด ถือว่าเป็นแบบแผนที่มีความสำคัญยิ่ง เพราะเท่ากับแสดงความต่อเนื่อง และสืบทอดให้คงไว้ซึ่งประเพณีฉบับไม้”

“ซอ” เป็นเครื่องดนตรีประเภทสี จัดเป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสาย ทำให้เกิดเสียงโดยอาศัยคันชัก สีเข้ากับสาย มีส่วนสำคัญ 2 ส่วนคือ ตัวสั่นสะเทือน (Vibrator) และตัวขยายเสียง (Resonator) (เฉลิมศักดิ์ พิภูลศรี. 2530 : 26-33) และมีการสันนิษฐานว่าเครื่องสายนี้น่าจะเกิดหลังเครื่องดนตรีประเภทดีด เราเรียกเครื่องสายประเภทนี้ด้วยคำในภาษาไทยว่า “ซอ” แมแต่เครื่องสีของฝรั่งที่เรานำมาใช้ในตอนหลังนี้ เราก็เรียกว่า “ซอ” เช่นกัน (ธนิต อยู่โพธิ์. 2510 : 81)

“ซอ” สันนิษฐานจะเพนคำยืมมาจากภาษาอินเดีย เพราะซอสสามสายของอินเดียในแคว้นแคชเมียร์เรียกว่า “ซาส์” หรืออาจจะมาจากคำ “ชะโร” ซึ่งเป็นชื่ออีกชื่อหนึ่งของซอ “ซารินดา” ของอินเดีย แมในภาคเหนือของเราก็เรียกว่า “ซอลอ” หรือ “สะล้อ” หรือ “ตะล้อ” หรือ “ทะลอ” ซึ่งเขมรก็เรียก “ซอ” ว่า ตะรอ หรือ ตะรัว (เจริญชัย ขนไฟโรจน์. 2529 : 23-24)

การพัฒนาของเครื่องสายไทย หากตรวจสอบหลักฐานต่างๆที่เกี่ยวกับวงเครื่องสาย ไม่ว่าจะเป็นวรรณคดี ประวัติศาสตร์จะพบว่าลักษณะของวงเครื่องสายเป็นวงที่เก่าแก่ที่สุดวงหนึ่งแต่มีได้ใช้มาเป็นวงหลักสำหรับบรรเลงในงานต่างๆ คงเป็นแต่เพียงวงพื้นเมืองที่บรรเลงตามบ้านและไม่มีหลักฐานอันใดที่จะทราบว่าในสมัยสุโขทัยก็ดี สมัยกรุงศรีอยุธยาที่ดี วงเครื่องสายเหล่านั้นประกอบด้วยอะไรบ้าง แหล่งที่ให้กำเนิดวงเครื่องสายน่าจะเป็นไทยลานนา หรือไทยพายัพมากกว่าถิ่นอื่นของไทยเพราะจากการสังเกตวงดนตรีพื้นเมือง ชาวไทยพายัพยังคงรักษาสภาพมาจนถึงปัจจุบันจะพบว่าเครื่องดนตรีหลักของเขาเน้นหนักไปในทางเครื่องมีสายเช่น ซึง สะล้อ กระจับปี่ เป็นต้น จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ปรากฏแต่ชื่อ “มโหรี” ไม่มีชื่อว่า “เครื่องสาย” หากจะอ้างหลักฐานของคำว่า “ดนตรี” ที่ปรากฏใน ราชานุกิจของพระมหากษัตริย์ว่า “...หกท่มเบิกเสภาดนตรี..” จะแปลคำว่า “ดนตรี” ว่า “เครื่องดนตรีที่มีสาย” อย่างภาษาบาลีสันสกฤต ก็ยังอ่อนหลักฐานนัก ด้วยเหตุนี้ สมเด็จพระยาตากษัตริย์ นุภาพ จึงทรงเรียกว่า “มโหรีเครื่องสาย”

อันการพัฒนาของวงเครื่องสายไทย น่าจะเริ่มมาแต่การ “บรรเลงพิน” คือการบรรเลงด้วยพินน้ำเต้ามาก่อน หรืออาจจะเป็นเครื่อง “มีสาย” ก็ไม่ทราบได้ จากหลักฐานในสมัยสุโขทัยปรากฏแต่คำว่า “พิน” เป็นส่วนใหญ่ คือเครื่องดีดหรือเครื่องสี ในสมัยอยุธยา ลักษณะของวงเครื่องสายชัดเจนขึ้น เพราะมีการกล่าวถึงเครื่องดนตรีที่อยู่ในวงเครื่องสาย เช่น ซอ ซอด้วง เป็นต้น ดังสมัยรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ คงมีการเล่นดนตรีจนเกินขอบเขตถึงกับมีบัญญัติกำหนดสำหรับผู้ที่เล่นเกินขอบเขตเข้าไปใกล้พระราชฐาน กำหนดไว้ในกฎหมายเทียรบาล ตอนที่ 15 ว่า

“.....แลร้องเรือ เป่าซอด้วง เป่าตีทับ ขับรำโหรีร้อง นี้นั้น โยการ หมิ่นโหวาริก ถ้าจับได้โทษ 3 ประการ...”

เครื่องดนตรีต่างๆที่กล่าวถึงล้วนอยู่ในวงเครื่องสาย คำว่า “สีซอ” ที่กล่าวถึงนั้นไม่น่าจะเป็นซอสามสาย น่าจะเป็นซอด้วง ซอด้วงมากกว่าเพราะซอสามสายเสียงเบา ไม่เหมาะที่มาเล่นในกลางแจ้งและมักถือว่าเป็นซอระดับสูงกว่าซอด้วง นอกจากนี้ซอด้วง เป็นเครื่องดนตรีที่หาง่ายและเล่นง่ายกว่าซอสามสาย

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ สมัยรัชกาลที่ 1 จึงได้เกิดรูปร่างเครื่องสายที่แท้จริง แต่คงแบบที่ชาวจีนเขานิยมเล่นกัน วงเครื่องสายของจีนที่สำคัญคือ ซอด้วง ซอด้วง ซิม ม้าล่อ กลอง ฯ จะเห็นได้ว่าลักษณะของวงเครื่องสายจะอยู่ในรูปแบบประสม 2 แบบ คือ ประสมด้วยเครื่องดนตรีด้วยกัน เช่น ประสมด้วยซิม เปียโน เป็นต้นและประสมด้วยวงดนตรี เช่น ประสมด้วยวงกลองแขก

ปัจจุบันวงเครื่องสายถือว่าเป็นวงดนตรีไทยชนิดหนึ่ง ประกอบด้วย ซอด้วง ซอด้วง จะเข้ ซอด้วง ฉิ่ง โทน รำมะนา และฉาบ(สังข์ ภูเขาทอง. 2539 : 243-246)

ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวมีซอชนิดหนึ่งเรียกว่า “ซอโอ” มีลักษณะที่คล้ายคลึงกับซออู้ของไทย ซอชนิดนี้มีสาย 2 สาย คันทวนทำจากไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้ดู่ไล ไม้กะยง บางครั้งทำจากงาช้าง ในบางครั้งอาจแกะสลัก เป็นรูปพระยานาคที่ปลายคันทวน คันทวนนี้มีความยาวประมาณ 80-90 เซนติเมตร กลองเสียงหรือกะโหลก คนลาวเรียกว่า “กระบอกซอ” ทำจากกะลามะพร้าว โดยด้าน หนาของซอซึ่งด้วยหนังแพะหรือหนังลูกวัว สวนด้านหลังนิยมแกะสลักเป็นลวดลายต่าง ๆ ลูกบิดที่ใช้ซึงสายปรับเทียบระดับเสียง มีความยาวประมาณ 17-18 เซนติเมตร สายของซอทั้งสองสายทำจากเชือกไหมขั้วนเปนเกลียว คันชักมีรูปทรง คล้ายคันธนู มีความยาวประมาณ 70 เซนติเมตร ซึ่งด้วยขนหางมาจำนวน 160-200 เส้น ซอโอ เทียบเสียงในระยษะขั้นคู่ 5 โดยเสียงของสายทุมอยู่ที่ ระดับเสียง โด และสายเอกอยู่ที่ระดับเสียง ซอล (เฉลิมศักดิ์ พิกุลศรี. 2551 : 60)

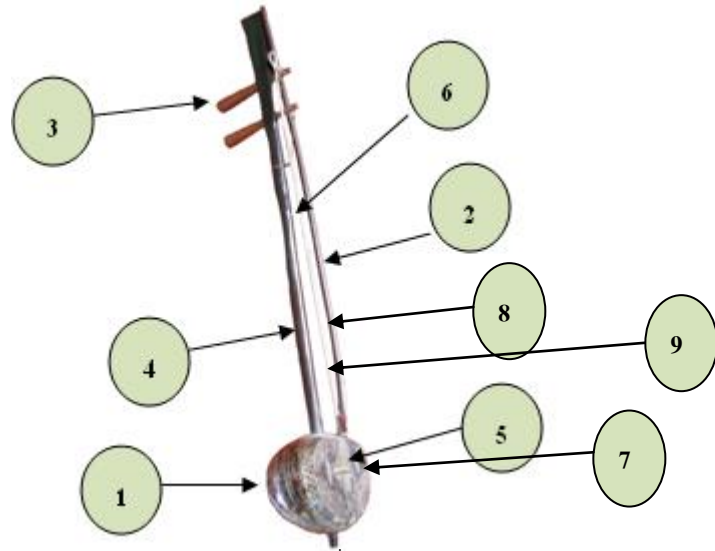
“ซอ” เป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสาย ทำให้เกิดเสียงโดยการใช้คันชักสีเข้ากับสาย ปกติซอของไทยมี 3 ชนิด คือ ซอสามสาย ซอด้วง และซออู้ แต่ยังมีซออีกประเภทหนึ่งในภาคอีสาน ซึ่งทำจากวัสดุในท้องถิ่น ซอเหล่านี้จึงตั้งชื่อตามวัสดุที่นำมาทำกะโหลกซอ เช่น ซอบั๊ว เป็นซอ ที่ใช้บั๊วไม้ไผ่ทำกะโหลก ซอปั๊บ เป็นซอที่ใช้ปั๊บน้ำมันทำกะโหลก และซอกระป๋อง เป็นซอที่ใช้กระป๋องนมหรือกระป๋องสีทำกะโหลก ส่วนประกอบของซอโดยทั่วไปได้แก่ กะโหลกซอ คันทวนซอ สาย ลูกบิด และ คันชักสี ซอที่นิยมเล่นตามคณะหมอลำหรือมหรสพทั่วไปเป็นชนิดซออู้ เนื่องจากมหรสพทางภาคอีสานในกลุ่มวัฒนธรรมดนตรีอีสานเหนือนั้น ซอ เป็นเครื่องดนตรีที่ใช้สีคลอไปกับคนร้องหรือลำ ทำให้คนร้อง หรือลำไม่หลงเสียง หรือเสียงเพี้ยน และยัง ช่วยโอบอุ้มหรือลำเบาแรงอีกด้วย นอกจากจะใช้บรรเลงคลอไปกับคนร้องหรือลำแล้ว ยังใช้บรรเลงร่วมกับวงดนตรีบางประเภทด้วย แต่ทั้งนี้ต้องพยายามสีให้กลมกลืน และมีเสียงลอดออกมาได้ตามความเหมาะสม (อดิษฐ์ ยืนชีวิต. 2539 : 135-136)

เครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานประเภทเครื่องสี คือ ซอที่มี 2 สาย ได้แก่ ซอกะโป้ ,ซอกะปั๊บ ,ซอกระป๋อง ซอบั๊วไม้ไผ่ (กะโหลกซอ ทำจากบั๊วไม้ไผ่บ้านปกผิวให้บาง 2 มิลลิเมตร คันชักซอบั๊วไม้ไผ่จะสีนอกสาย)

ซอกะโป้ (กะโป้หมายถึงกะลามะพร้าว) มีลักษณะคล้ายซออู้ กะโหลกทำจากกะลามะพร้าว คันชักใช้สีข้างใน ซอกะโป้เล่นมาแล้วหลายชั่วอายุคน ผู้บรรเลงซอที่มีความเชี่ยวชาญ คือนายทองฮวด ฝ่ายเทศชาววาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม และนายอุ้น ทมงาม ชาวอำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด ซอกะโป้ ใช้บรรเลงประกอบการแสดงหมอลำ และประกอบเพลงลูกทุ่งหมอลำในปัจจุบัน ส่วนซอปั๊บ และซอกระป๋อง เพิ่งมีใช้สมัยที่มีกระป๋องน้ำมันก๊าดและกระป๋องโลหะต่าง ๆ พบในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

ส่วนประกอบซอกะโป้

1. กะโหลกซอ ทำจากกะลามะพร้าว
2. คันชัก ใช้ยางสนฉลุให้เกิดความหนืด คันชักซอสีในสาย
3. ลูกบิด มี 2 อัน
4. คันทวน
5. ห้อย
6. รัดอก
7. หน้าซอหุ้มด้วยหนังหรือหนังลูกวัว
8. หางม้า
9. สาย มี 2 สาย คือ สายเอก (สาย 1) กับ สายทุ้ม (สาย 2) สายซอเดิมที่ใช้สายไหมผืนให้เหนียวปัจจุบันใช้สายเบรครถจักรยาน

ภาพที่ 1 ซอกะโป้(ซออีสาน)

ระบบเสียงซออีสาน

ระบบเสียงของซออีสานตั้งสายเป็นคู่ 5 คล้ายซอด้วงที่ตั้งเสียงสายทุ้มเสียงซอล สายเอกเสียงเร และซอู้ที่ตั้งเสียง สายทุ้มเสียง โด สายเอกเสียง ซอล โดยซออีสานตั้งเสียงสายนอกหรือสายที่ 1 ตั้งเสียง มี ส่วนสายในหรือสายที่ 2 ตั้งเสียง ลา (คู่ 5) ไล่ลำดับเสียงเป็นมาตราเสียงสากล คือ โด เร มี ฟา ซอล ลา ที โด สามารถทำเครื่องเสียงได้ สายที่นิยมบรรเลงเป็นลายประเภทลำเตี้ย ลำเพลิน ลำหมู่ และการบรรเลงประกอบการร้องเพลงที่โด่งดังในอดีต คือ เพลงหงส์ทองคะนองรำ ขับร้องโดยศิลปินชื่อหงส์ทอง ดาวอุดร ซออีสานนิยมใช้บรรเลงประกอบการแสดงหมอลำ บรรเลงในวงมโหรีอีสานและเพลงลูกทุ่งหมอลำในปัจจุบัน พื้นที่ที่นิยมเล่นในอดีตพบทั่วไปในภาคอีสานโดยเฉพาะอำเภोजตุรพักตรพิมาน อำเภอบุรินทร์ จังหวัดร้อยเอ็ดและอำเภอยักษ์ภูมิพิสัย อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดมหาสารคาม

ตำแหน่งเสียงของซอ ซออีสานมีสองสาย โดยมี สายที่ 1 และสายที่ 2 ตั้งเสียง คู่ 5 คือตั้งสายที่ 2 เป็นเสียง ลาต่ำ สายที่ 1 เป็นเสียง มี ตามตารางตำแหน่งเสียงดังต่อไปนี้

	สายทุ้ม เสียงลาต่ำ รดอก	สายเอก เสียงมี สายเปล่า
ล		ม
ท		ฟ นิ้วชี้ (1)
ค		ช นิ้วชี้ (1)
ร		ล° นิ้วกลาง (2)
ม		ท° นิ้วนาง (3)
		ค° นิ้วนาง (4)

การสีซอพื้นบ้านอีสาน ไม่จำกัดท่าทางในการสี เพื่อให้การบรรเลงดูสง่างาม ผู้ฝึกควรปฏิบัติดังนี้

ลักษณะท่าทางการสีซออีสาน

1. นั่งท่าขัดสมาธิหรือนั่งพับเพียบตามความถนัดเก็บปลายเท้าให้เรียบร้อย
2. จับซอด้วยมือซ้าย ที่คันทวนใต้รดอกเล็กน้อย โดยคันทวนอยู่ข้างมีระหว่างนิ้วหัวแม่มือกับนิ้วชี้ กระชับไว้เพื่อไม่ให้มือเลื่อนต่ำลงมา
3. ยกข้อศอกซ้ายขึ้นพอสวมควร ไม่ยกศอกขึ้นจนตั้งฉากเพราะจะทำให้เมื่อยแขน
4. มือขวาจับคันชักให้อยู่ในลักษณะที่ฝ่ามือเกือบหงาย ให้นิ้วหัวแม่มืออยู่บนคันชักส่วนนิ้วชี้และนิ้วอื่นอยู่ใต้คันชัก นิ้วกลางอยู่ระหว่างหางม้ากับคันชักเพื่อใช้เหนี่ยวหางม้าเมื่อดึงคันชักออก และคันชักเข้า
5. นั่งตัวตรง มือที่จับคันทวนและคันชักซอ ควรให้ได้ฉากโดยคันทวนตั้งตรงและคันชักอยู่ในแนวนอนกรณีทำนั่งสืบนแก้วี ควรปฏิบัติดังนี้

5.1 นั่งชิดพนักเก้าอี้ ในท่าสุภาพเรียบร้อย จับคันทวนและคันชัก เช่นเดียวกับการนั่งพับเพียบกับพื้น

5.2 การนั่งเก้าอี้สีซอ ทำให้ท่าทางสง่างามในการบรรเลง กรณียืนสี จะมึนอุปกรณ์ช่วยคือ สาย ประคองเพื่อให้มีความสะดวกต่อการบรรเลงเสียงสเลอร์ หรือเสียง tie เพื่อสะดวกในการบรรเลงตามสำเนียงของลาย

ลักษณะท่าทางการสีซอของนายอู่น ทมงาม

1. การจับคันชัก นายอู่น ทมงาม ถนัดด้านมือขวา จับคันชักตามแบบที่พี่ชายสอนโดยใช้มือขวา หายมือจับ คันชักใกล้หมุดที่ตั้งหางม้าโดยหัวแม่มืออยู่ด้านบน นิ้วชี้อยู่ด้านล่าง นิ้วกลางสอดเข้าไปในระหว่างคันชักกับหางม้า นิ้วนางและนิ้วก้อยประคองคันชักอยู่นอกหางม้า (ภาพประกอบที่ 1)
2. การสีคันชัก โดยใช้กำลังจากหัวไหล่ส่งมาถึงมือที่ใช้ในการลากคันชัก นายอู่น ทมงามจะไม่ใช้กำลังจาก ข้อมือในการสีคันชัก ทำให้คันชักมีความราบเรียบ สามารถสร้างลีลาการอ่อนเสียงหรือเลียนเสียงร้องเสียงลำได้เหมือน หรือคล้ายเสียงคนร้อง
3. การจับคันทวน โดยใช้มือซ้ายในการจับคันทวนตั้งตรงเอนไปด้านหน้าเล็กน้อย เพื่อเวลารูดนิ้วสายซอขึ้น และลงได้สะดวก มือซ้ายที่จับคันทวนโดยให้คันทวนอยู่ชิดง่ามนิ้วมือ ระหว่างนิ้วหัวแม่มือกับนิ้วชี้ มือซ้ายจับคันทวน ใต้รัดอกประมาณ 1 นิ้ว โดยหันฝ่ามือเข้ากับลำตัวโดยไม่มองข้อมือ
4. ท่าทางการบรรเลงจะนั่งสีซอบนเก้าอี้ โดยตั้งซอไว้ที่หน้าขาซ้าย หันกล่องเสียงออกไปด้านหลัง เพื่อให้ข้อมือ เสียงดังชัดเจน ดังภาพ

ภาพที่ 2 ท่าทางการบรรเลงซอของนายอู่น ทมงาม

วิธีการฝึกสีซออีสาน

การสีสายเปล่า ถ้าต้องการสีซอให้เกิดเสียงที่ชัดเจน และเป็นเสียงที่มีคุณภาพ ควรฝึกหัดสีซอสายเปล่าก่อน โดยเริ่มดังนี้

1. นั่งและจับซอตามข้อแนะนำ จับคันทวนและคันชักให้มั่นคง ใช้มือขวาลากคันชักที่ชักออก โดยให้หางม้าสัมผัสกับสายทุ้ม (เสียงลา) ลากคันชักออกจนสุดคันชัก จึงหยุด (เรียกว่าหนึ่งคันชัก)
2. ดันคันชักให้หางม้าสัมผัสกับสายเอก (เสียงสูง) เสียง มี โดยดันคันชักเข้าช้า ๆ ดันคันชักเข้าจนสุดคันชัก

เทคนิคการสีซออีสาน

การสีซออีสานให้ไพเราะ จะต้องเรียนรู้และฝึกหัดอย่างถูกต้อง ฝึกฝนจนเกิดความชำนาญในการใช้คันชักกับการวางนิ้วมือเพราะความไพเราะในการสีซอ เกิดจากการใช้คันชักและนิ้วมือที่กดบนสายซอ(ขย่มซอ) การพรมนิ้ว การประสาย การเอ้เสียง(ใช้เสียงเลื่อน) ส่วนการไกวคันชักเข้าออก ควรไกวไปทั้งแขนโดยใช้ข้อมือช่วยเสียงซอจึงจะน่าฟัง คันชักสายเปล่า ควรไกวคันชักให้สุดคันชักไกวออกช้า ๆ สังเกตว่าเสียงซอที่เกิดขึ้น ถ้าเสียงดัง กราก ก็แสดงว่าไกวคันชักแรงเกินไป ต้องไกวเบาลงมา แต่ถ้าเสียงเบาเกินไป แสดงว่าไกวคันชักเบาต้องเพิ่มให้แรงขึ้น สีสายเปล่าให้คล่อง จนเกิดความชำนาญในการไกวคันชัก

การวางนิ้ว

เมื่อไกวคันชักสายเปล่าจนคล่องแล้ว ขึ้นต่อไปจึงหัดลงนิ้วที่สายเอกก่อน โดยใช้คันชักหนึ่งก่อน ความหมายของคันชักหนึ่งหมายความว่า สีออกหนึ่งเสียง สีเข้าหนึ่งเสียง เมื่อสีสายเอกได้คล่องและไม่เพี้ยนแล้วต่อไปก็หัดสีสายทุ้ม การลงนิ้วในสายเอกและสายทุ้มควรลงนิ้วตามลำดับการไล่เสียง การหัดลงนิ้วนี้จะต้องไม่ให้เพี้ยนเลย ถ้าเพี้ยนต้องแก้ไขทันที การใช้คันชักกับการลงนิ้วจะต้องสัมพันธ์กัน คือ พอดึงคันชักออกก็ต้องลงนิ้วไปพร้อมกัน พอผลักคันชักเข้าก็ลงนิ้วไปพร้อมกันด้วย ดังภาพ

ภาพที่ 3 การวางนิ้วและจับคันชักซอของนายอุ้น ทมงาม

การใช้คันชัก

การสีซอไทย มีด้วยกันหลายคันชัก เช่น คันชักหนึ่ง คันชักสอง คันชักสี่ คันชักแปด คันชักนาคนาคสะดุ้ง คันชักเลื่อยซุง คันชักน้ำไหล ฯลฯ การรู้จักใช้คันชักจะทำให้การสีซอมีความไพเราะ ได้อารมณ์ ให้ทดลองฝึกใช้คันชักต่าง ๆ คันชักหนึ่ง(คันชักธรรมดา) หมายถึง สีออกหนึ่งตัวโน้ต สีเข้าหนึ่งตัวโน้ต คันชักสอง(ลักคันชัก) หมายถึง คันชักสีออกสองตัวโน้ต สีเข้าสองตัวโน้ต ส่วนคันชักสาม คันชักสี่ หมายถึง การรวบเสียงในอัตราจังหวะปรกติให้ได้สามหรือตัวโน้ตขึ้นไป

การฝึกสีซออีสาน สรุปได้ว่าจะต้องฝึกหัดการใช้คันชัก การลงนิ้ว ให้มีความชำนาญ โดยควรฝึกกับบทเพลงที่เป็นการสีที่ใช้วิธีการขึ้นพื้นฐาน อันประกอบด้วย การฝึกปฏิบัติทำนองให้ถูกต้อง ควรปฏิบัติ ดังนี้ นั่งขัดสมาธิหรือนั่งบนเก้าอี้โดยสุขภาพเรียบร้อย จับซอด้วยมือซ้ายที่คันทวน ใต้ดอกเล็กน้อย โดยให้คันทวนอยู่ระหว่างช่วงนิ้วหัวแม่มือกับนิ้วชี้ กระทบไว้เพื่อไม่ให้มือเลื่อนต่ำลงโดยไม่รู้ตัว ยกข้อศอกซ้ายขึ้นพอสวมควร อย่าให้แนบชิดลำตัวหรือยกขึ้นจนตั้งฉาก มือขวาจับคันชักให้อยู่ในลักษณะที่ฝ่ามือเกือบหงาย ให้นิ้วหัวแม่มืออยู่บนคันชักส่วนนิ้วชี้และนิ้วอื่นอยู่ใต้คันชัก นิ้วนางหรือนิ้วกลางอยู่ระหว่างหางม้ากับคันชักเพื่อใช้เหนี่ยวหางม้าเมื่อต้องการคันชักออก และดัน

กลวิธีการสีซออีสาน

1. เทคนิคการใช้คันทัก

การใช้คันทักในการบรรเลงซออีสานส่วนใหญ่ใช้คันทัก 2 แบบ ได้แก่ คันทักละหนึ่งเสียงและคันทักควบ ดังนี้

1) คันทักหนึ่ง หมายถึง การสีออกให้ได้หนึ่งตัวโน้ต สีเขาให้ได้หนึ่งตัวโน้ต ดังตัวอย่าง ห้องเพลงที่ 1, 2 ห้องเพลงที่ 5 และ 6

ห้องที่	1	2	3	4	5	6	7	8
เข้า	— —	— — — —	— — — —		— — — —	— — — —	— — — —	
โน้ต	- ม ซ ล	ซ ล ด ล	ซ ม- ซ	- - - -	- ม ซ ล	ซ ล ด ล	ซ ม- ซ	- - - -
ออก	—	— —	—		—	— —	—	

2) คันทักควบ (คันทักละ 2 เสียง) หมายถึง การใช้คันทักไม่ว่าจะสีออก หรือสีเขาให้ไดสองตัวโน้ตโดยไม่หยุดคันทัก ดังตัวอย่าง ห้องเพลงที่ 2 และห้องเพลงที่ 6 โน้ตตัวที่ 4 เสียงลา ซอล

ห้องที่	1	2	3	4	5	6	7	8
เข้า	— —	— — — —	— — — —		— — — —	— — — —	— — — —	
โน้ต	- ม ซ ล	ซ ล ด ล	ซ ม- ซ	- - - -	- ม ซ ล	ซ ล ด ล	ซ ม- ซ	- - - -
ออก	—	— —	—		—	— —	—	

สัญลักษณ์ที่ใช้แทนกลวิธีการใช้คันทัก คือ

- 1) เครื่องหมาย อยู่บนตัวโน้ตหมายถึง ลากคันทักเข้า
- 2) เครื่องหมาย อยู่ล่างตัวโน้ตหมายถึง ลากคันทักออก

2. เทคนิคการเอ้เสียง

การเอ้เสียงหรือการเอื้อนเสียง เป็นเทคนิคที่พบในการบรรเลงเพลงเดี่ยวซอเพราะมีลักษณะเหมือนการเล่นเสียงร้อง สามารถสะกดความรู้สึกสร้างอารมณ์ผู้ฟังให้รู้สึกคล้อยตาม โดยเฉพาะอารมณ์ความโศกเศร้าอาลัยอาวรณ์ที่มีต่อคนที่รัก หรือคนที่จากบ้านมาทำงานต่างถิ่น ทำให้ผู้ฟังรู้สึกสะเทือนใจ ไปด้วย บางคนก็เข้าถึงอารมณ์ของเสียงซอ อาจทำให้รู้สึกใจจะขาดตามเสียงซอที่ได้ยินก็ได้ ผู้ที่ถือว่าเป็นต้นแบบของเทคนิคการสีซอ ได้รับการยกย่องว่าเป็นปรมาจารย์ด้านซออีสานก็คือ นายทองฮวด ฝ่ายเทศ เจ้าของรางวัลศิลปินมรดกอีสาน ประจำปี 2551 จากมหาวิทยาลัยขอนแก่น ดังนั้นเทคนิคการเอ้เสียงหรือการเอื้อนเสียง ผู้ที่สีซออีสานจะต้องหมั่นฝึกซ้อม ลายเพลงต่าง ๆ ให้เกิดความชำนาญ เพื่อใช้เทคนิคดังกล่าวทำให้บทเพลงมีสีสันและความไพเราะน่าฟังขึ้น

การเอ้เสียงหรือเสียงเอื้อนเป็นกลวิธีการบรรเลงซอที่เลียนเสียงเอื้อนหรือเสียงร้อง เป็นการสร้างหรือประดับตกแต่งเสียงให้มีสีสัน สามารถเลียนเสียงจากสายนอกเสียงมีไปที่เสียงซอล โดยสีสายนอกเสียงมีคันทักออกหรือเข้าก็ได้เพียงคันทักเดียว จากนั้นใช้นิ้วชี้กดโน้ตเสียงฟาแล้วเลื่อนลงมาที่เสียงซอล หลังจากเอ้เสียงแล้วจะต้องพรมนิ้วต่อเนื่องกัน ดังตัวอย่าง

ห้องเพลงที่ 1 โน้ตเสียงมีเลื่อนไหลไปเสียงซอล

ห้องที่	1	2	3	4	5	6	7	8
เข้า								
โน้ต	--- มซ	--- ร	- ม - ด	ล ด ล ด	--- ร	ด ร ด ร	--- ด	- ร ด ล
ออก								

สัญลักษณ์ที่ใช้แทนกลวิธีการใช้คันทันชักนายอุ่น ทมงาม คือ

- 1) เครื่องหมาย อยู่บนตัวโน้ตหมายถึง ลากคันทันชักเข้า
- 2) เครื่องหมาย อยู่ล่างตัวโน้ตหมายถึง ลากคันทันชักออก
- 3) เครื่องหมาย การปฏิบัตินิ้วกดโน้ตเสียงฟาให้เลื่อนไปเสียงซอล
- 4) เครื่องหมาย การปฏิบัติรูดนิ้วขึ้นหรือลง

3. การพรมนิ้ว

การพรมเป็นวิธีการที่ใช้นิ้วบังคับเสียงสูงต่ำ ในทำนองเพลงช่วงที่เป็นเสียงยาวพอควร จึงใช้ปลายนิ้วแตะเร็วๆ จะเกิดเสียงที่สูงขึ้นไปสลับกับเสียงเดิมถี่ ๆ การพรมนิ้ว มี วิธี คือ พรมเปิด พรมปิดและพรมจาก

3.1 การพรมเปิด เป็นการพรมที่ใช้ได้ทั้งสายเอกและสายทุ้ม มีการปฏิบัติ 2 ลักษณะคือ การพรมเปิด ที่ใช้สายเปล่าเป็นเสียงยืน และการพรมเปิด ที่ใช้นิ้วชี้เป็นเสียงยืน การพรมเปิด ที่ใช้สายเปล่าเป็นเสียงยืน โดยการใช้นิ้วกลางมือซ้ายแตะลงบนสายซอ และยกนิ้วกลางขึ้น ฟันสาย ทำสลับกันค่อนข้างเร็ว การพรมเปิดที่ใช้สายเปล่าเป็นเสียงยืน ใช้กับทำนองเพลงที่ใช้เสียงสายเปล่า การพรมเปิด ที่ใช้นิ้วชี้เป็นเสียงยืน โดยการใช้ปลายนิ้วมือซ้ายกดลงบนตำแหน่งเสียงสายซอ และปฏิบัติเช่นเดียวกับพรมสายเปล่า การพรมเปิด ที่ใช้นิ้วชี้เป็นเสียงยืน ใช้กับทำนองเพลงที่ใช้เสียงนิ้วชี้ยาวกว่า 1 ห้องเพลง

3.2 การพรมปิด ใช้ได้ทั้งสายเอกและสายทุ้ม ใช้ปลายนิ้วชี้มือซ้ายกดลงบนตำแหน่งเสียงสายซอ นิ้วกลางทำหน้าที่พรมลงบนสาย โดยแตะนิ้วและยกขึ้นสลับกันไป ยกนิ้วกลางขึ้นให้ฟันสายเล็กน้อยแล้วแตะลงไปที่สายอีกอย่างรวดเร็ว

3.3 การพรมจาก มีลักษณะเป็นเสียงสะดุ้งโดยการใช้นิ้ว 2 นิ้ว คือนิ้วชี้และนิ้วกลางเรียงติดกัน กระทบลงบนสายพร้อมกันโดยเร็ว 2-3 ครั้ง โดยนิ้วชี้อยู่ในตำแหน่งปกติ และเปิดไปสี่สายเปล่า

การพรมนิ้วใช้กับเสียงในการบรรเลงดังนี้

	สายทุ้ม		สายเอก		
เสียง	ที	ลา	ฟา	มี	พรมเปิด
เสียง	ลา	ที	มี	ฟา	พรมปิด
เสียง	ลา	ซอล	มี	เร	พรมจาก
เสียง	ซอล		เร		ใช้ประหรือพรมเปิด

แสดงเสียงที่ใช้วิธีพรมนิ้ววิธีต่างๆ (โตม สว่างอารมย์. 2547 : 130)

การบรรเลงทำนองเพลง ถ้าประโยคเพลงมีการใช้เสียงสายในหรือสายนอก ตามเสียงข้างต้น ก็เลือกวิธีพรมนิ้ว แต่ละวิธีที่อธิบายไว้ การสีซออีสานในทำนองอีสานเหนือนั้น เมื่อผู้บรรเลงใช้นิ้วใดนิ้วหนึ่งกดตัวโน้ต ก็จะใช้นิ้วถัดไป ในส่วนของปลายนิ้ว กระดิกลงที่ตำแหน่งใกล้เคียง หรือตัวโน้ตใกล้เคียงด้วยความรวดเร็ว เพื่อให้เกิดเสียงรัว ซึ่งจะเป

- สายใน นิ้วชี้ กดเสียง ที่ต่ำ ใช้นิ้วกลางพรมเสียงโด
- นิ้วชี้ กดเสียง โด ใช้นิ้วกลางพรมเสียงเร
- นิ้วกลาง กดเสียง เร ใช้นิ้วนางพรมเสียงมี
- สายนอก นิ้วชี้ กดเสียง ฟา ใช้นิ้วกลางพรมเสียงซอล
- นิ้วชี้ กดเสียง ซอล ใช้นิ้วกลางพรมเสียงลา
- นิ้วกลาง กดเสียง ลา ใช้นิ้วนางพรมเสียงที่
- นิ้วนาง กดเสียง โด ใช้นิ้วก้อยพรมเสียงเร
- นิ้วนาง กดเสียง เร ใช้นิ้วก้อยพรมเสียงมี

การพรมนิ้วในการบรรเลงเพลงหงส์ทองคะนองลำนั้นมีการใช้วิธีพรมนิ้วมากโดยใช้นิ้วส่วนที่เป็นข้อกระดูกอย่างถี่ ถัดจากเสียงที่กด เช่น ต้องการพรมเสียงซอล ก็ใช้นิ้วกลางในการพรมนิ้วเสียงถัดไป จะเห็นได้ว่าการพรมนิ้วสามารถ พรมได้ทุกเสียงยกเว้นโน้ตสายเปล่า(เสียงลาและเสียงมี) ดังตัวอย่าง

ห้องที่	1	2	3	4	5	6	7	8
โน้ต	- - - -	- ล - ซ	- ม - ช	ล ท ล ช	- - - ฟ	- ม - ร	- ด - ร	- ด - ร

จากโน้ตเพลงหงส์ทองคะนองลำ จะเห็นได้ว่าการพรมนิ้วจะพรมในห้องเพลงที่ 4 เสียงซอล และห้องเพลงที่ 8 เสียงเร

4. การสะบัด

การสะบัดมี 2 แบบคือ สะบัดนิ้ว กับ สะบัดคันทัก
 การสะบัดนิ้วปฏิบัติโดยดึงคันทักออกหรือเข้ารวดเดียวให้ได้โน้ต 3 เสียง ดังตัวอย่าง

ห้องที่	1	2	3	4	5	6	7	8
โน้ต	- ร - ฟ	ซ ล ซ ซ	- ด - ฟ	- - ฟซล	- ด - ล	- ล ฟ ซ	- ร - ด	ล ด ล ซ

การสะบัดคันทักปฏิบัติโดยดึงคันทัก เข้า-ออก-เข้า ดิดกันอย่างรวดเร็วให้ได้โน้ต 3 เสียง ซึ่งคันทักแรกจะต้องซ้กเข้า ก่อน ดังตัวอย่าง

ห้องที่	1	2	3	4	5	6	7	8
เข้า								
โน้ต	- ร - ฟ	ซ ล ซ ซ	- ด - ฟ	- - ฟซล	- ด - ล	- ล ฟ ซ	- ร - ด	ล ด ล ซ
ออก				◡				

5. การประ

การประเป็นกลวิธีการเล่นของเครื่องดนตรีประเภทซอ ตอนที่ใช้เสียงสายเปล่าๆแล้ว มักจะใช้นิ้วกลางแตะสายเปล่าขึ้นๆลงๆให้มีความถี่พอเหมาะ เสียงซอกก็จะดังเป็นเสียงเดิมสลับกับเสียงสูง(ที่นิ้วกลางแตะลงไป) ถึ่ๆทำให้เกิดความไพเราะขึ้น อาการที่ทำอย่างนี้เรียกว่า “ประ” ถ้าทำให้ละเอียดหรือถี่ขึ้นแล้ว บางท่านเรียกว่า “พรม” (อุทิศ นาคสวัสดิ์. 2522 : 106)

การประ มีลักษณะการปฏิบัติเช่นเดียวกับการพรมเปิด และได้คุณภาพเสียงที่คล้ายคลึงกัน แต่การประมักจะใช้กับสายเปล่าเท่านั้น โดยทั่วไปจะปฏิบัติโดยการใช้นิ้วกลางมือซ้ายข้อที่สอง แตะลงบนสายและยกขึ้น ควรให้ความสม่ำเสมอ จะทำให้เสียงสายเปล่าเป็นเสียงยืน และจะเกิดเสียงที่ใช้นิ้วกลางแตะลงบนสาย ซึ่งเป็นเสียงที่สูงกว่า ดังสลับเข้ามา (โตม สว่างอารมณ์. 2547 : 161)

การใช้เทคนิคการพรมเปิด การพรมปิด และการประ กับทำนองเพลงที่ใช้เสียงบรรเลงดังนี้

	สายใน	สายนอก	เทคนิคการเล่น
เสียงสายเปล่า	ลา	มี	ใช้การประหรือพรมเปิด
เสียง	ที	ฟา	ใช้พรมเปิด
เสียง	โด	ซอล	ใช้พรมปิด
เสียง	เร	ลา	

การประ ในการบรรเลงซออีสานจะใช้ลักษณะเดียวกันกับที่กล่าวไว้ข้างต้น การปฏิบัติผู้บรรเลง ต้องใช้นิ้วชี้หรือนิ้วกลางกระดิกลงบนสายเปล่าด้วยความรวดเร็ว ตำแหน่งที่ใช้นิ้วประสาย ถ้าสี่สายใน สามารถกระดิกนิ้วลงในตำแหน่งเสียง ที หรือ เสียง โด ถ้าสี่สายนอกสามารถกระดิกนิ้วลงในตำแหน่ง เสียง ฟา หรือ ตำแหน่งเสียง ซอล

การประ เป็นเทคนิคที่นิยมใช้กับผู้บรรเลงซออีสานเพราะทำให้ท่วงทำนองของบทเพลงมีสีสัน มีความไพเราะน่าฟัง การประจะทำในโน้ตที่ห้องถัดไปว่าง อาจจะทำวงครึ่งห้องเพลง(สองจังหวะ)หรือว่างหนึ่งห้องเพลง(สี่จังหวะ)ก็ได้

การประจะใช้สำหรับสายเปล่า โดยสี่สายเปล่าแล้วใช้นิ้วกลางแตะ ยกเร็วๆ สลับกัน เสียงซอกจะสูงขึ้นสลับกับเสียงสายเปล่า ในหนึ่งคันทักออกหรือคันทักเข้า ทำได้ทั้งสายเอกและสายทุ้ม ดังนี้

เสียงที่ 1 โน้ตที่ประ เสียงลาต่ำ จากเพลงพม่าแห่งกระจาด บรรทัดที่ 1 ห้องที่ 4 และห้องที่ 8

ห้องที่	1	2	3	4	5	6	7	8
โน้ต	- - ท ช	- ล - ท	- ล - ช	ม ช - ล	- - ท ช	- ล - ท	- ล - ช	ม ช - ล

เสียงที่ 2 โน้ตที่ประ เสียงมี จากเพลงจิ้นลงเรือ บรรทัดที่ 1 ห้องที่ 4 และห้องที่ 8

ห้องที่	1	2	3	4	5	6	7	8
โน้ต	- - - -	- ม ช ล	ช มช ล	ช ม ร ม	- - - -	- ม ช ล	ช มช ล	ช ม ร ม

สรุปการฝึกสีซอพื้นบ้านอีสาน ควรฝึกอ่านโน้ตให้เข้าใจ เริ่มฝึกสีซอ โดยการฝึกตั้งคันชักเข้าและฝึกตั้งคันชักออก ฝึกสีซอตามแบบฝึกหัด ฝึกสีซอลายพื้นบ้านต่าง ๆ โดยควรฝึกจังหวะช้า ๆ ก่อนเมื่อชำนาญแล้วจึงเพิ่มจังหวะให้เร็วขึ้นตามลำดับ

ภาพซอกะโป้ (ซออีสาน)

โน้ตลายลำโปงกลาง

(:- ---	--- ม	- ซ - ล	- ซ - ล	--- ล	--- ร	- ค - ล	- ซ - ล
--- ล	--- ค	- ร - ม	- ร - ม	--- ม	--- ล	- ซ - ม	- ร - ม
--- ม	--- ม	- ซ - ล	- ซ - ล	--- ล	--- ร	- ค - ล	- ซ - ล
--- ล	--- ซ	- ม - ล	- ซ - ม	--- ม	--- ค	- ร - ซ	- ร - ม
--- ม	--- ล	- ซ - ม	- ร - ม	--- ม	--- ค	- ร - ซ	- ร - ม
--- ม	- ม - ร	- ค - ล	- ซ - ล	--- ล	- ม - ร	- ค - ล	- ซ - ล)
- ม - ล	- ม - ร	- ค - ล	- ซ - ล				

โน้ตลายเชิงโปงกลาง

--- ม	- ซ - ล	- ซ - ค	- ซ - ล	- ล - ม	- ซ - ล	- ซ - ค	- ซ - ล
- ล - ค	- ร - ม	- ร - ซ	- ร - ม	- ม - ค	- ร - ม	- ร - ซ	- ร - ม
- ม - ม	- ซ - ล	- ซ - ค	- ซ - ล	- ล - ม	- ซ - ล	- ซ - ค	- ซ - ล
- ล - ร	- ค - ล	- ซ - ค	- ซ - ล	- ล - ร	- ค - ล	- ซ - ค	- ซ - ล
- ล - ล	- ซ - ม	- ร - ซ	- ร - ม	- ม - ล	- ซ - ม	- ร - ซ	- ร - ม
- ม - ค	- ม - ร	- ค - ล	- ซ - ล	- ล - ค	- ม - ร	- ค - ล	- ซ - ล

โน้ตลายลมพัดไม้

- - - ด	- - - ด	- - - ด	- - - -	- - - ด	- - - ด	- - - ด	- - - -
- - - ด	- - - ด	- - - ด	- - ด ร์	- ด รม	- ม ษ ม	ร ด รม	- ม ษ ม
ร ด รม	ล ษ ด ม	ษ ล ษ ล	- ล ด ล	(:- ษ ม ล	- ล ด ล	- ษ ม ล	- ร ด ล
- ษ ม ล	- ล ด ล	- ษ ม ล	ด ษ ด ล	ษ ม ร ม	- ด ม ม	- ษ ม ม	- ด ม ม
- ษ ม ม	- ด ม ม	- ร ด ค	- - ม ม	- ร - ด	- - ม ม	- ร ด ร์	- - ด ร์
ม ร ด ร์	- - ด ร์	ม ร ด ร์	ด ร์ ษ ร์	ม ร ด ล	- - - ม	ร ด ท ล	- - - ม
ร ด ท ล	- ท ล ร์	- ท ร์ ล	- - ษ ล	ร ด ท ล	ษ ล ท ล	ร ด ท ล	- ด ล ค
ร ม ษ ม	ล ม ษ ค	ร ม ษ ม	- ค ล ค	ร ม ษ ม	ล ษ ล ม	ษ ล ษ ล	- ค ษ ล :)
- ร - ล	- - ษ ค	- - ษ ล	- ร - ฟ	- ร - ล	- ค - ษ	- ฟ - ษ	ล ค - ร์

โน้ตลายประกอบการแสดงฟ้อนศรีทันดอน

- - - -	(:- - - - ด	- - - ด	- - - ด	- - - -	- - - ด	- ด ล ษ	- ล - ด
- - - -	- - - ร์	- ร ด ล	- ด - ร์	- - - -	- - - ด	- ด ล ษ	- ล - ด
- - - -	- - - ร์	- ร ด ล	- ด - ร์	- - - -	- ล ด ร์	- ม ร ด	ล ม ด ร์
- - - -	- ล ด ร์	- ม ร ด	ล ม ด ร์	- - - -	- ล ด ร์	ษ ม ร ด	ล ม ด ร์
- - - ม	- ษ - ษ	ม ษ ม ษ	- ม ร ด	- - - ม	- ษ - ษ	ม ษ ม ษ	- ม ร ด
- - ษ ล	ษ ล ด ม	ษ ม ร ด	ร ม ด ร์	- - ค ล	ษ ล ด ม	ษ ม ร ด	ร ม ด ร์ :)
เดี่ยว							
- - - -	- ล ด ร์	- ม ร ด	ร ม ด ร์	- ร ม ร์	ด ร ม ร์	ษ ร ม ร์	ด ร ม ร์
ษ ร ม ร์	ด ร ม ร์	ษ ร ม ร์	ด ร ม ษ	ด ษ ล ษ	ม ษ ล ษ	ด ษ ล ษ	ม ษ ล ษ
ม ษ ล ษ	ม ษ ล ษ	ม ษ ล ษ	ม ษ ล ม	ษ ม ร ด	ล ด ร ม	ษ ร ม ด	ล ม ด ร์

โน้ตลายเต้ยธรรมดา

(:- - - -	- - - ล	- ล ด ร	- ม ร ด	- ล - -	- - - ล	- ล ด ร	- ม ร ด
- ล - -	- ช ม ช	- ช - ด	- ด ร ม	- - - -	- ล - ม	ช ล ด ล	ช ม ร ม
- ม ช ร	- ด ล ด	- ด - ร	- ม - ช	- - - ด	- ด ร ม	- ม ช ร	- ด ล ด
- - - ด	- ด ร ม	- ม ช ร	- ด ล ด	- - ล ช	- - ม ร	- ร ม ด	- ล - ช
- ล - ม	- ช - ร	ม ร ด ล	ด ร - ด :))				

โน้ตลายเต้ยโขง

(:- - - -	- - - ล	- - - ช	- ม - ล	- - - ช	- ด - ล	- - - ช	- ม - ล
- - - -	- - - ล	- - - ช	- ม - ล	- - - ช	- ด - ล	- - - ช	- ม - ล
- - - -	- ช - ม	- - - ร	- ด - ม	- - - ร	- ช - ม	- - - ร	- ด - ล
- - - ด	- ร - ม	- ร - ด	- ช - ล	- - - ด	- ร - ม	ช ม ร ด	- ช - ล :))

โน้ตลายเต้ยพม่า

(:- - - -	- ล - ท	- ล - ท	- ล - ช	- ล - ช	- ท - ล	- ช - ด	- ร - ม
- - - -	- ม - ม	- ล - ช	- ม - ร	- ด - ร	- ล - ด	- ร - ม	- ร - ด
- - - -	- ล - ด	- - - -	- ร - ม	- ช - ล	- ช - ม	- ช - ร	- ร - ร
- - - -	- ล - ร	- - - -	- ล - ท	- - ล ช	- ล - ท	- ร - ด	- ท - ล
- - - -	- ล - ร	- - - -	- ล - ท	- - ล ช	- ล - ท	- ร - ด	- ท - ล :))
- ล - ช	- ล - ท	- ร - ด	- ท - ล				

โน้ตเพลงประกอบการแสดงฟ้อนบายศรีสู่ขวัญ

-----	- ท ล ซ	- ล - ท	- ด - ร	-----	-----	--- ม	- ซ - ล
-----	- ซ - ม	- ร - ด	- ม - ร	-----	- ม - ซ	- ล - ด	- ม - ร
-----	- ม - ร	- ด - ท	- ล - ซ	-----	-----	- ล - ด	- ล - ด
-----	- ร - ม	- ร - ด	- ล - ด	-----	- ร - ม	- ซ - ล	- ซ - ล
-----	-----	-----	--- ซ	-----	- ด ^๑ - ล	- ซ - ม	- ร - ซ
-----	-----	-----	--- ด	-----	- ม - ร	- ด - ล	- ซ - ด
-----	-----	-----	--- ด	-----	- ร - ม	- ซ - ม	- ร - ม
-----	- ซ - ด	-----	- ร - ม	-- ร ม	- ซ - ล	- ด ^๑ - ซ	- ซ - ซ
-----	-----	-----	--- ซ	-----	- ด ^๑ - ล	- ซ - ม	- ร - ซ
-----	-----	-----	--- ด	-----	- ม - ร	- ด - ล	- ซ - ด
-----	-----	-----	--- ด	-----	- ร - ม	- ซ - ล	- ด - ร
-----	- ม - ร	-----	- ด - ล	- ซ - ล	- ด - ซ	- ล - ด	- ร - ด

โน้ตลายลมพัดพร้าว

- - - -	---ด	-ดลร	-ดรม	-มลช	-ชลม	-มลช	-ชด°ล
-ลรด°	-ด°รล	-ลด°ล	ด°ลด°ช	-ชลช	ลชลด	-ดรช	รมชม
-มลช	ลชลด	-ดรช	รมชม	-ล-ม	-ล-ม	-ลชม	-ลชม
-มชม	รมชม	ลมชม	รมชม	-มชม	รมชม	ลมชด	รชรม
(:-ล-ด	-ล-ร	---ด	ลมดล	-รชม	รมดล	---ด	ลมดล
มชด°ล	ชมดล	---ด	ลดลช	-มลช	-ชลม	-มลช	-ชดล
-ลรล	-ดลล	-ลลล	ดลลช	-ชลช	ลชลด	-ดรช	รมชม
-มลช	ลชลด	-ดรช	รมชม	-ล-ม	-ล-ม	-ลชม	-ลชม
-มชม	รมชม	ลมชม	รมชม	-มชม	รมชม	ลมชด	รมชม:)
-ล-ม	- - รช	- - รล	-ล-ด	-ล-ม	-ช-ร	-ด-ร	มช-ล

โน้ตเพลงคอร์ดเสียงซอ

---	--- ล	----	- ม - ม	- ร - ด	- ท - ล	--- ม	- ซ - ม
- ร - ม	- ซ - ล	--- ล	- ท - ด	--- ร	--- ม	----	----
--- ล	--- ฟ#	- ล - ฟ#	- ม - ร	- ม - ด	- ร - ม	- ล - ม	- ซ - ด
- ม - ด	- ร - ม	- ล - ม	- ซ - ม	- ร - ด	- ท - ล	--- ล	- ล - ล
--- ซ	--- ล	----	- ซ - ม	- ร - ม	- ซ - ล	--- ล	- ด - ม
--- ซ	--- ล	--- ซ	- ล - ซ	--- ม	- ร - ม	----	----
--- ล	- ด - ร	----	- ม - ซ	- ม - ซ	- ล - ร	----	----
--- ล	- ด - ร	----	- ม - ซ	- ม - ซ	- ล - ร	----	- ม - ล
--- ด	- ร - -	- ล - ท	- ร - ท	- ล - ท	- ซ - ล	--- ล	- ล - ล

โน้ตเพลงระบำ

(:-	---	- ด - ซ	--- ล	ซ ล ด ซ	- ม - ร	- ด - ซ	---	ล	ด ซ ล ด
---	ร	ม ร ด ล	- ร - ด	- ล - ซ	---	- ซ - ม	- ร ม -	-	- ซ ด ร
---	---	- ซ - ม	- ร ม -	- ซ ด ร	- - ด ร	- ม - ซ	- - ล ซ	-	- ม - ร
- -	ม ร	- ด - ล	- ร - ด	- ล - ซ)				

ลงจบ

---	- ซ - ม	- - ร ด	- ร - ม	- ร - ม	- ซ - ล	- ด - ล	ด ร - ด
---	- ซ - ม	- - ร ด	- ร - ม	- ร - ม	- ซ - ล	- ด - ล	ด ร - ด
---	---	---	- ด - ล	- - ซ ม	- ซ - ล	- - - ด	- - - ร
---	- ม ร ด	- ร - ม	- ฟ - ซ	---	- ล - ซ	- - - ด	- - - ร ม
---	- ซ - ร	- ด - ม	- ร - ร	- ซ - ม	- ร - ด	- ซ - ล	- ร - ด

โน้ตลายภูไท

- - - ด	- ร - ม	- ร - ด	- - - ถ	- - - ด	- ร - ม	- ร - ด	- - - ถ
- - - ด	- ร - ถ	- ร - ด	- - - ถ	- - - ด	- ร - ม	- ร - ด	- - - ถ
- - - ด	- ร - ม	- ร - ด	- - - ซ°	- ม - ซ°	- ร - ม	- ซ° - ด	- - - ถ
- - - ด	- ร - ถ	- ร - ด	- - - ซ°	- ม - ม	- ร - ม	- ซ - ด	- - - ถ